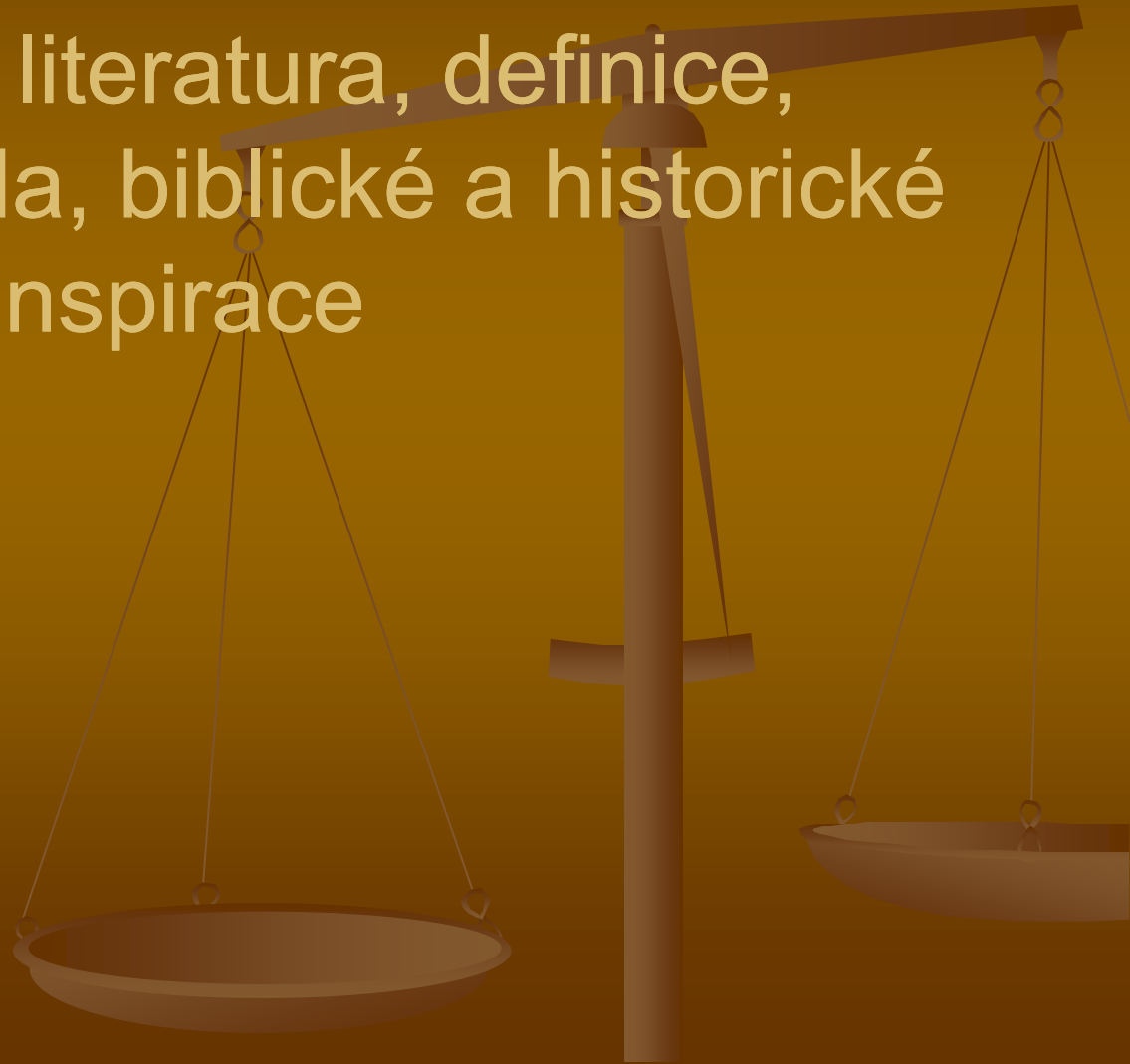

Křesťanská sociální etika

Jabok 2021

1. Úvod, literatura, definice,
témata, metoda, biblické a historické
inspirace

Lidé na Ukrajině se připravují na obranu země. Někteří cvičí střelbu, jiní vyrábějí maskovací sítě

Předmět křesťanská sociální etika

- Vědecký obor – součást teologické etiky .
- Stanovuje etické principy, zásady a normy, které se týkají nikoli chování jedince (= individuální etika), ale správného fungování sociálních struktur – institucí (rodina, ekonomika, politika, zákony, kultura, sociální služby atd.). V tom je rozdíl oproti etice v sociální práci (Fischer), i teologické etice pro praxi (Milfait), které se týkají především rozhodování jednotlivého sociálního pracovníka.
- Jako každá teologie vychází z Bible a z tradice církve.
- Těsně souvisí s filozofií, politologií, sociologií, ekonomikou.
- Na Jaboku je samostatným předmětem, neboť vytváří východisko pro etické jednání v sociální politice a částečně i v sociální práci – nabízí křesťanská kritéria k utváření politických a hospodářských systémů a institucí a k chování člověka v jejich rámci. Zároveň pomáhá k pochopení složitých strukturálních vazeb v současném globalizovaném světě.

Strukturální hřích

- 2008:
 - na globální ekonomické krizi nejvíce vydělali ti nejbohatší, kteří ji také zavinili. Zaplatili ji běžní plátcí daní, kteří na jejím vzniku nenesli žádnou vinu.
- 2021:
 - Bohaté státy: 16 % populace – 60 % vakcín
 - Ostatní státy: 84 % populace – 40 % vakcín
- **Je to nespravedlivé? ANO!**
 - **Je to trestné? NE!**
- **Kdo za to nese odpovědnost?**
 - **Struktura globální ekonomiky.**

- Bůh stvořil člověka, aby byl jeho obrazem, stvořil ho, aby byl obrazem Božím, jako muže a ženu je stvořil.
- A Bůh jim požehnal a řekl jim: „Plodte a množte se a naplňte zemi. Podmaňte ji a panujte nad mořskými rybami, nad nebeským ptactvem, nade vším živým, co se na zemi hýbe...“ Hospodin Bůh postavil člověka do zahrady v Edenu, aby ji obdělával a střežil. (Gn 1, 27 – 28; 2,15)
- **Odpovědná vláda nad zemí zahrnuje také odpovědné spravování vztahů mezi lidmi ve společnosti.**

„Miluj svého bližního jako sám sebe!“ (Mk 12,31)

- Prikázání lásky se vztahuje na všechny lidi.
- Jednotlivec nemůže prokazovat lásku všem lidem. Může však ovlivňovat způsob řízení společného života.
- Volby jsou základním nástrojem uskutečňování prikázání lásky ve veřejném životě.

- „**Církev si váží systému demokracie, protože**
 - **zajišťuje účast občanů na politickém rozhodování,**
 - **zaručuje ovládaným možnost volit a kontrolovat své vlády**
 - **a v případě nutnosti je pokojnou cestou vyměnit.**
- **Nemůže proto schvalovat vytváření úzkých vůdčích skupin, které si uzurpují moc na základě svých zvláštních zájmů nebo ideologických záměrů“**
- **Jan Pavel II., Centesimus annus, čl. 46**

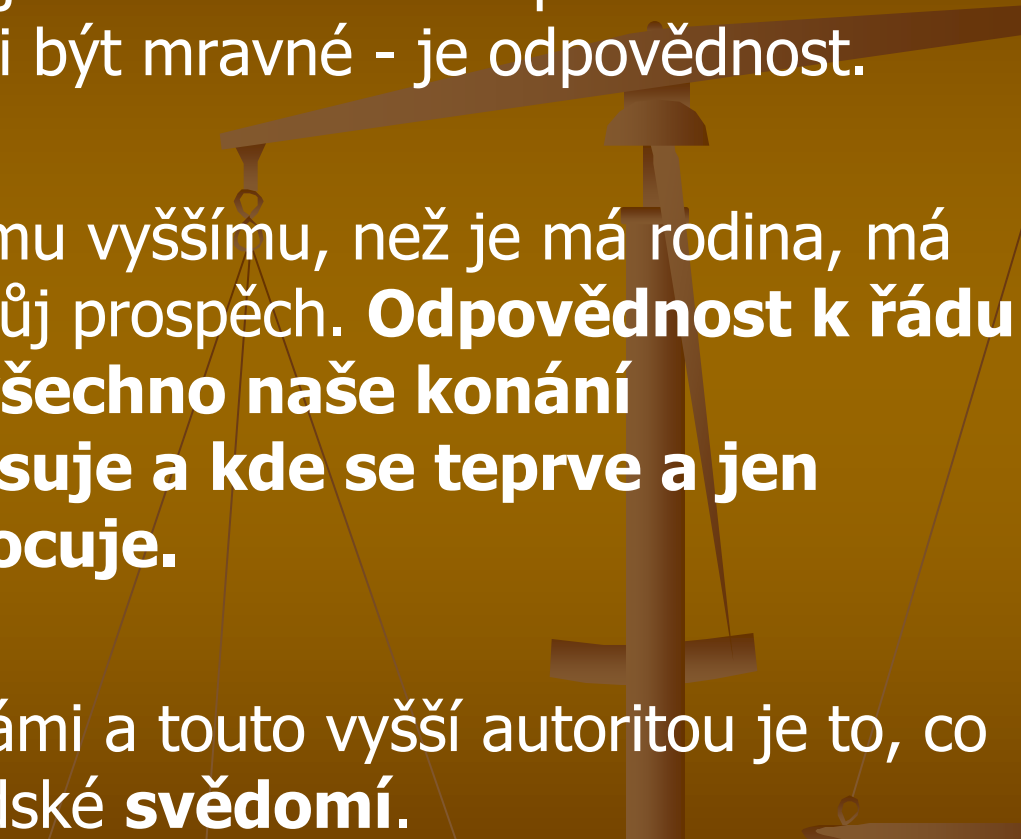
Patří etika do politiky?

Projev prezidenta Václava Havla v americkém kongresu 21. 2. 1990

- Zájmy osobní, sobecké, státní, národní, skupinové i - chcete-li - firemní stále ještě povážlivě převládají nad zájmy vskutku obecnými a globálními. Stále jsme ještě poplatni zhoubnému a veskrze pyšnému dojmu, že člověk je vrcholem stvoření a nikoli jen jeho součástí a že tudíž smí cokoli.
- **Stále ještě mnoho lidí říká, že jim nejde o sebe, ale o věc, ale přitom jim jde prokazatelně o sebe a nikoli o věc.** Stále ještě ničíme planetu, která nám byla svěřena, i její okolí. Stále ještě zavíráme oči před rostoucími sociálními, civilizačními i etnicko-kulturními konflikty dnešního světa.

-
- Jinými slovy: **stále ještě neumíme postavit morálku nad politiku, vědu a ekonomiku.** Stále ještě nejsme schopni pochopit, že jedinou skutečnou páteří všeho našeho konání - má-li být mravné - je odpovědnost.
 - Odpovědnost k něčemu vyššímu, než je má rodina, má země, můj podnik, můj prospěch. **Odpovědnost k řádu bytí, do něhož se všechno naše konání nesmazatelně zapisuje a kde se teprve a jen spravedlivě zhodnocuje.**
 - Tlumočnickem mezi námi a touto vyšší autoritou je to, co se tradičně nazývá lidské **svědomí.**

- **I pokud bylo počínání v kauze v souladu s právem, nebylo určitě v souladu s etickými principy, řekl předseda KDU-ČSL Marek Výborný.**

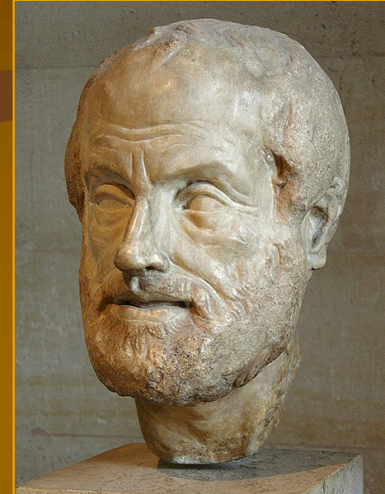

Krize institucí

- Krize (= přechodné stádium mezi dvěma fázemi; přeměna, jež spěje k rozhodnutí, rozhodující obrat, průlom, moment zřetelné nerovnováhy):
 - Demokracie - redukována na vhození lístku do volební urny, přičemž o stranických preferencích rozhodují spíše mediální kampaně než svobodná a argumentačně podložená úvaha voličů
 - Právního systému - rozhodující je dodržení pozitivní právní normy, ale porušování etických zásad, často do očí bijící, je soudy považováno za legitimní
 - Ekonomického systému - nepřináší výsledky odpovídající „neomylným“ matematickým modelům, neboť daleko více, než se předpokládalo, podléhá nahodilým rozhodnutím různě motivovaných jednotlivců
- Krize institucí, jejichž fungování je často v rozporu s přirozeným etickým cítěním, což mohou jednotlivci chápat jako ospravedlnění svého neetického jednání.

Politická filozofie, sociální etika

- Obor založený Platonem (Ústava) a Aristotelem (Politika, Etika Nikomachova), který zkoumá politiku z hlediska hodnot.
- Její součástí je aplikovaná etika – sociální etika:
 - Politická etika
 - Etika hospodářství
 - Etika práva
 - Etika války
 - Environmentální etika
- Předmětem jejich zkoumání je jednání formalizovaných sociálních celků, tedy institucí všeho druhu a všech velikostí; na rozdíl od etiky individuální, která zkoumá jednání lidského jedince.
- Sociální etika na základě etických kritérií posuzuje vztahy, struktury, systémy pravidel, zákony, řády atd. z hlediska jejich spravedlnosti a podává návrhy na jejich zlepšení. Základní otázka sociální etiky zní: jsou institucionální útvary v dané společnosti spravedlivé?

Niccolò Machiavelli (1469 – 1527, Florencie), italský politik, diplomat, spisovatel, historik a vojenský teoretik.

- Podle Machiavelliho je politika umění, jak zacházet s mocí, aby se dosáhlo úspěchu. Moc ve skutečnosti nemá žádné teologické ani etické zdůvodnění.
- **Aby vládnoucí zvítězili, musí být bezohlední.** Politická věda se má tedy zabývat tím, co je, a nikoli tím, co by mělo být. To **je nová politická filozofie, zcela oddělující politiku od etiky.**
- I když se časy mění, lidé zůstávají v podstatě stejní. Nepřijímá tedy myšlenku o zdokonalování lidstva a člověka. Od lidí se podle Machiavelliho dá očekávat spíš zlo; k dobrému musí být vedeni nebo i donucováni.

Vladař

- Tento útlý spis (26 krátkých kapitol), věnovaný Lorenzovi Medicejskému, vyšel poprvé v roce 1532 (až po smrti Machiavelliho). Papež v roce 1532 povolil vydat Machiavelliho spisy, ale o dvacet let později se Vladař ocitl na seznamu zakázaných děl. Jezuité i protestanti psali proti Machiavellimu a snažili se vyvrátit jeho politickou filozofii v základě.
- Vycházeli z něho však první teoretikové absolutismu (Thomas Hobbes), osvícenci ve Francii (Charles Montesquieu).
- **Ve Vladaři Machiavelli vůbec poprvé použil pojem stát (stato).** Do té doby se ho neužívalo. Říkalo se politeia, res publica, civitas, regnum, imperium.

Erasmus Rotterdamský (1467 – 1536)

• *O výchově křesťanského vladaře*

- Knihu věnuje jako radu mladému králi Karlu V. Obecné principy cti a upřímnosti aplikuje na konkrétní úkoly knížete, kterého zobrazuje jako služebníka svého lidu. Dílo bývá srovnáváno s Machiavelliho *Vladařem* (1532) jako nejvýznamnější spis o vládě 16. století.
- Porovnání: Machiavelli uvádí, že k udržení vlády politickou silou je bezpečnější pro knížete být obávaný než milovaný. Erasmus preferuje opačné stanovisko a uvádí, že **vladař pro spravedlivé a shovívavé vládnutí potřebuje všestranné vzdělání a musí se vyvarovat toho, aby se stal zdrojem útisku.**

Ekonomika

- Zakladatel moderní ekonomické vědy a otec klasické ekonomické školy, **skotský ekonom a filozof Adam Smith (1723 – 1790)**, byl profesorem morální filozofie. Jeho stěžejní dílo **Pojednání o původu a podstatě bohatství národů** vychází z etického pohledu na lidskou společnost. Ukazuje, že společného dobra – cíle eticky prospěšného pro všechny – lze dosáhnout tím, že se všem vytvoří prostor k vlastnímu tvůrčímu podnikání a k práci zacílené na vlastní zisk.
- Přestože další myslitelé (Oswald Nell-Breuning, Arthur Rich) rozvíjeli různá témata hospodářské etiky, **současný hlavní ekonomický proud na jakékoli propojení mezi etikou a ekonomikou rezignoval**. Staví na důsledném liberalismu, a proto jen v minimální míře přijímá státní regulaci, která by pomáhala vyrovnávat sociální rozdíly. *(rozvojová pomoc: méně přes stát, více od filantropů...)*
- Tento proud sice přivedl některé státy k významnému ekonomickému růstu, **není však schopen zajistit plnou zaměstnanost, odstraňovat chudobu, snižovat zadlužení rozvojových zemí a řešit dopady negativních externalit na životní prostředí**.

Právo

- **Teorie přirozeného práva:** právu stanovenému a vytvořenému lidmi (zákonodárcem), tedy právu pozitivnímu, je nadřazeno nepsané právo, které je součástí lidské přirozenosti – tedy právo přirozené. To spočívá především v základních obecně platných hodnotách a morálních zásadách, jež musí pozitivní právo respektovat.
- **Právní pozitivismus:** považuje za právně relevantní pouze příkazy zákonodárce a žádnou další autoritu neuznává. Toto pojetí převážilo v naší kultuře v 19. století, zásadně ho však zpochybnila druhá světová válka: nacistické rasové zákony byly z pozitivně-právního hlediska naprosto v pořádku, odporovaly však přirozenému lidskému právu na život a na osobní důstojnost.
- Celý moderní právní vývoj je poznamenán napětím mezi těmito dvěma směry. V západním světě však panuje shoda v tom, že **v oblastech, kde jde o člověka a jeho důstojnost, je nezbytný návrat k přirozenoprávnímu pojetí.** Projevem této shody je masivní důraz na obhajobu lidských práv, který přineslo právě poválečné období.

Instituce

- Instituce, s nimiž vcházíme do kontaktu:
 - Stát a jeho organizační složky
 - Firmy (podnikatelské subjekty), jejichž cílem je zisk
 - Neziskové organizace
 - Politické strany
 - Círky
- Postavení v/vůči organizaci:
 - Ten, kdo přímo rozhoduje (majitel, manažer, volený zástupce)
 - Podřízený – na rozhodování se podílí nepřímo (člen, zaměstnanec)
 - Zákazník, klient, pacient
- **Cíl sociální etiky: navrhnout etická kritéria pro rozhodování v rámci instituce.**

Sociálně-etické otázky

- Jak mravná či nemravná je sociální politika?
- Jak pravdivě má mluvit politik?
- Je morální vstoupit do profesionální armády?
- Má se umožnit manželství osob stejného pohlaví?
- Je povinností člověka sledovat dění v politice, číst volební programy a účastnit se voleb?
- Je správné přijímat migranty?
- Jakou nese člověk zodpovědnost za přírodu? Má péče o životní prostředí nějaké mravní aspekty?
- Může být oprávněný preventivní válečný úder?
- Jaké mravní požadavky se mají uplatňovat ve vězeňství a trestání vůbec?

Předmět křesťanská sociální etika

- Vědecký obor – součást teologické etiky .
- Stanovuje etické principy, zásady a normy, které se týkají nikoli chování jedince (= individuální etika), ale správného fungování sociálních struktur – institucí (rodina, ekonomika, politika, zákony, kultura, sociální služby atd.). V tom je rozdíl oproti etice v sociální práci (Fischer), i teologické etice pro praxi (Milfait), které se týkají především rozhodování jednotlivého sociálního pracovníka.
- Jako každá teologie vychází z Bible a z tradice církve.
- Těsně souvisí s filozofií, politologií, sociologií, ekonomikou.
- Na Jaboku je samostatným předmětem, neboť vytváří východisko pro etické jednání v sociální politice a částečně i v sociální práci – nabízí křesťanská kritéria k utváření politických a hospodářských systémů a institucí a k chování člověka v jejich rámci. Zároveň pomáhá k pochopení složitých strukturálních vazeb v současném globalizovaném světě.

Sociální nauka katolické církve

- Katolická církev se v posledních 120 letech tímto tématem intenzivně zabývala a vytvořila ucelený systém názorů na sociální témata, který považuje za závazný pro své členy a za závazný návrh pro všechny lidi dobré vůle (sociální nauka církve – SNC). Vyjádřila ho v dokumentech magisteria a nejnověji v Kompendiu sociální nauky církve (2004, česky 2007).
- Katolická církev považuje SNC za součást evangelizace, za jeden z pilířů nové evangelizace, která je závazná pro celou církev a pro každého jejího člena (JPII. – SRS). Je to druhá část jejího diakonického rozměru (vedle přímé sociální služby – charity), který je konstitutivním prvkem církve (vedle martyrie, liturgie a koinonie).
- Ostatní církve nemají takto systematické vyjádření, procházejí vlastním vývojem, ale v poslední době se stále více podílejí na sociálním myšlení katolické církve; některé dokumenty vydávají společné ekumenické komise (např. u nás Pokoj a dobro).
- Vzhledem k ekumenickému charakteru Jaboku se budeme zabývat pohledy různých církví, většinou však budeme vycházet ze SNC.

Základní literatura

- **Církevní dokumenty:**
 - 2. vatikánský koncil: Gaudium et spes
 - Kompendium sociální nauky církve
 - Pokoj a dobro
 - Sociální encykliky
 - Sociální pastýřské listy
- **Další publikace:**
 - Anzenbacher, Arno: Křesťanská sociální etika, úvod a principy
 - Martinek, Cyril: Cesta k solidaritě
 - Marx, Reinhard: Kapitál
 - Molitor, Bruno: Etika hospodářství
 - Novak, Michael: Katolické sociální myšlení a liberální instituce
 - Ockenfels, Wolfgang: Katolická sociální nauka
 - Sutor, Bernhard: Politická etika
 - Důstojně a radostně (Jabok 2012)

Témata přednášek

- 1. Úvod, literatura, definice individuální a sociální etiky, témata, metoda, bible a dějiny
- 2. Vývoj katolického sociálního myšlení, list Pokoj a dobro
- 3. Protestantská sociální etika a alternativní teologické směry v katolické církvi
- 4. Principy KSE: lidská důstojnost, společné dobro, solidarita, subsidiarita
- 5. Právo a právní kultura
- 6. Politika
- 7. Kultura, ekologie
- 8. Hospodářství
- 9. Práce, pracovní vztahy
- 10. Rodina
- 11. Mír, globální sociální spravedlnost

Organizace výuky

- Metody výuky: přednášky, besedy s odborníky, instruktážní filmy, studium textů
- Pomůcky: prezentace ppt na ISu, dokumenty a literatura, informace z internetu
- Požadavky ke klasifikovanému zápočtu:
 - test základních znalostí,
 - ústní zkouška: prokázat hlubší znalost vybraného tématu ze speciální části

Etika

- Vědecká (filozofická nebo teologická) disciplína, jejímž předmětem jsou správná pravidla (normy) lidského jednání (praxe).
- Problémové okruhy etiky:
 - **Analytická etika (metaetika)** – analýza jazyka morálky
 - **Fundamentální etika** – základní problémy etiky (svědomí, svoboda vůle, pojem moralita, stanovení základního morálního principu, argumentace při zdůvodňování norem apod.)
 - **Normativní (aplikovaná) etika** – aplikace etiky na určité okruhy jednání:
 - **Individuální etika**
 - **Sociální etika**
- Kvalitní analýza problémů aplikované etiky předpokládá:
 - objasnění metaetických a fundamentálně etických otázek
 - odbornou kompetenci v daném oboru jednání (oblasti interakcí: např. politika, ekonomie, právo)

Sociální skutečnost

- Sociální skutečností se rozumí společenská povaha člověka jako relativně samostatná předmětná oblast.
- Vzájemné působení jednotlivců konstituuje oblast sociální skutečnosti potud, pokud má institucionální charakter.
- Sociální zpevnění vzájemného působení lidí a lidských skupin ve strukturách představuje novou kvalitu – stav těchto struktur nelze vztahovat pouze k osobní odpovědnosti jednotlivců.
- Hlavní oblasti sociálních skutečností:
 - rodinná,
 - oblast vědění a dovedností,
 - ekonomická,
 - politicko-právní,
 - kulturně-náboženská.
- Sociální oblast se jeví jako složitý útvar interagujících sociálních forem, jež jsou navzájem nadřazené, podřazené nebo paralelní.

Sociální etika

- Sociální etika je součástí etiky, která se zabývá **morálním hodnocením sociální skutečnosti** – na rozdíl od etiky individuální, která se týká praxe a odpovědnosti jedince.
- Základní otázka: **jsou institucionální útvary v dané společnosti spravedlivé?**
- Na základě kritérií posuzuje vztahy, struktury, systémy pravidel, zákony, řády atd. z hlediska jejich spravedlnosti a podává návrhy na jejich zlepšení.
- Aplikace etických principů na konkrétní sociální skutečnost.

Sociální a individuální etika

Základní etická kritéria vztažená na:

Osobní odpovědnost,
individuálně přičitatelnou praxi,
motivace, postoje

Sociální danosti, instituce,
struktury, regulační systémy,
zákony, řády

Kategorie posouzení:

DOBŘÉ – ŠPATNÉ

SPRAVEDLIVÉ - NESPRAVEDLIVÉ

INDIVIDUÁLNÍ ETIKA

SOCIÁLNÍ ETIKA

Vzájemný vztah individuální a sociální etiky

- Člověk jako osobnost je nejen bytostí individuální, ale zároveň i bytostí sociální, která může společné hodnoty uskutečnit jen ve společenství.
- Např.: Překonání ekologických problémů, nezaměstnanosti a problému třetího světa není v moci jedince. Spíše jsou pokroky v těchto problémech možné jen skrze komplexní kooperaci mezi více odpovědnými osobami rozdílných oblastí a systémů. Nakolik se jednotlivé osoby v tomto diskursním a kooperačním procesu morálně angažují, je téma **individuální etiky**. Jakým způsobem a k jakým cílům je třeba měnit dané instituce a sociální struktury je téma **sociální etiky**.
- **Dvě nedorozumění:**
 - **Redukce sociální etiky na individuální etiku:** sociální problémy se vyřeší samy od sebe, když jednotlivci budou jednat eticky správně - sociální problémy jsou vyvolávány jen osobními mezilidskými konflikty. Optimalizace sociálních poměrů nastane automaticky optimalizací osobní praxe (ekologie, válka, nezaměstnanost, třetí svět...).
 - **Redukce individuální etiky na sociální etiku:** osobní jednání je viděno jenom jako nutný následek daných sociálních poměrů, struktur, regulačních systémů. Jedinec nenese odpovědnost.

Sociální etika základní a speciální

- **Základní sociální etika** vychází z biblických a teologických kritérií a stanovuje hodnoty, principy a normy, které je třeba dodržet, aby dané sociální skutečnosti byly spravedlivé.
- **Speciální sociální etika** se zabývá konkrétními sociálními skutečnostmi (stát, hospodářství, kultura, rodina, mezinárodní vztahy, ekologie, globální spravedlnost apod.), aplikuje na ně stanovené hodnoty, principy a normy a navrhuje, co lze udělat pro to, aby byly spravedlivější.

Interdisciplinární rámec

